Berend Pietersma

Van aanpakken weten!

De toegevoegde waarde van een praktische en experimentele benadering van geschiedenis

De afgelopen decennia is een praktischere omgang met geschiedenis steeds meer in zwang geraakt. Daarbij worden bronnen niet alleen bestudeerd door leeswerk en observatie, maar ook door het toepassen van hun informatie in het (zo goed als dat kan) repliceren of nabootsen van technieken en voorwerpen. De inzichten hieruit leiden tot groter begrip van en waardering voor vormen van kennis en technische vaardigheden in het verleden. Deze experimentele geschiedenis wordt bovendien niet alleen beoefend door professionele onderzoekers, maar heeft ook recreatieve toepassingen bij ervaren en gepassioneerde hobbyisten buiten de wetenschap. Het kan daardoor tevens vruchtbare vormen van contact en zelfs samenwerking tussen beide werelden stimuleren. Met deze 'Hoog van de Toren' wil ik een kort pleidooi houden voor de toegevoegde waarde van experimentele geschiedenis door aan de hand van diverse voorbeelden het gevarieerde potentieel van deze benadering te illustreren voor de wetenschap, het bredere publiek en het contact daartussen.

In de geschiedwetenschap krijgt de experimentele benadering de laatste jaren steeds meer erkenning. De thans promoverende Hilary Davidson beschrijft in een artikel uit 2019 hoe er jarenlang enigszins werd neergekeken op deze meer praktische aanpak, maar identificeert nu een heuse 'embodied turn'. Ze definieert deze als een "development that recognizes the processes of doing, making and remaking, and reconstructing as a fruitful methodology

with quantifiable, academically valid results.”¹ Davidson zelf heeft al vele jaren ervaring met naaien en kostuumontwerp en gebruikt haar expertise om met grote zorgvuldigheid historische kledingstukken te bestuderen én na te maken. Omdat ze het ambacht goed verstaat, heeft ze meer inzicht in de techniek en het maakproces achter het historische kledingstuk en kijkt ze met een heel ander perspectief naar deze voorwerpen dan minder naaivaardige collega-historici.² Hoewel Davidson zelf handig gebruik kan maken van haar dubbele ervaring als wetenschapper en kostuummaakster, vormt de schaarste van dit soort praktische handigheid onder historici wel een beperking voor de verspreiding van experimentele geschiedenis in de academische wereld. Ze geeft dan ook expliciet erkenning aan niet-wetenschappers die met zorg historische technieken bestuderen en proberen uit te voeren.³

Zeker wanneer ze samenwerken met wetenschappers of zelf een kritische insteek en academische achtergrond hebben, kunnen dit soort vakmensen tot interessante inzichten komen en mogelijk zelfs een nuttige bijdrage leveren aan historisch onderzoek. Bovendien zijn dergelijke mensen uitermate geschikt om op een toegankelijke wijze kennis over te brengen op een breder publiek. Een goed voorbeeld hiervan is de Amerikaanse Bernadette Banner. Ze is professioneel naaister en kostuummaakster en heeft een YouTube-kanaal met meer dan een miljoen abonnees.⁴ Hier maakt ze vanuit haar eigen interesse met name negentiende en vroegtwintigste-eeuwse kledingstukken na op basis van het bestuderen van niet alleen naaihandboeken, maar ook fysieke kledingstukken afkomstig uit die periode. Ook draagt ze de eindproducten om bijvoorbeeld een indruk te krijgen van het draagcomfort, de bewegingsvrijheid en de functie van historische kleding bij dagelijkse activiteiten. Dit onderschrijft nogmaals hoe niet alleen het zichtbare en tastbare materiële eindproduct ertoe doet, maar ook hoe juist het doen zelf, in de zin van het gebruik of het maakproces van het voorwerp, tot belangrijke inzichten kan leiden.

Misschien wel een beter voorbeeld hiervan is het ambitieuze project in het bos van Guédelon, nabij het Franse Treigny, waar sinds 1997 wordt gebouwd aan een kasteel naar dertiende-eeuws model. Het feit dat het hier om een kasteel gaat spreekt bij het grote publiek uiteraard sterk tot de verbeelding, maar vooral bijzonder aan dit project is het proces waarmee het kasteel tot stand komt. Een team van vaklieden, archeologen en historici verwerkt grondstoffen uit de omgeving en maakt daarvan zelf alle bouwmaterialen, gereedschappen en andere werktuigen, tot aan de meest kleine en alledaagse gebruiksvoorwerpen. Het kasteel is dan wel een spectaculair eindresultaat,

maar de bouwplaats zelf is vooral ook een laboratorium voor een breed scala aan middeleeuwse ambachten, waar verfijnde technieken in de praktijk kunnen worden toegepast. Dit leidt tot een beter begrip van en waardering voor het vakmanschap en technisch vernuft waar men in de dertiende eeuw reeds over beschikte. Dit geldt niet alleen voor het team dat aan het project werkt, maar ook zeker voor de toeristen en scholieren die het bouwproces met eigen ogen kunnen bekijken. Op deze manier heeft het kasteel van Guédelon naast de grote toegevoegde waarde voor archeologisch en historisch onderzoek tevens een educatieve functie voor het publiek, dat zo een betere impressie kan krijgen van het leven, het werk en de logistiek op een dertiende eeuwse bouwplaats.⁵

Sommigen binnen het grote publiek proberen ook zelfstandig het verleden te verkennen, bijvoorbeeld door lid te worden van één van de vele re-enactmentgroepen – met name bekend van de naspelingen van veldslagen. Er zijn echter ook evenementen waar de nadruk vooral ligt op het zo authentiek mogelijk leven en werken in een kamp om de fascinatie voor een bepaalde periode te delen, indrukken op te doen van alledaags leven en zo dichterbij de periode in kwestie te komen. Het is hierbij wel belangrijk om onderscheid te maken tussen ‘impressie’ en ‘reconstructie’. ‘Re-enactment’, letterlijk het ‘opnieuw uitvoeren’ van het verleden, kan het risico met zich meebrengen dat beoefenaars door gebrek aan onderzoek een te geromantiseerde of gemythologiseerde versie van het verleden uitbeelden, die vervolgens door henzelf en door toeristische toeschouwers mogelijk wél als representatief wordt beschouwd. Bovendien kan het zijn dat amateurs in hun onderzoek te gefixeerd zijn op het exact reconstrueren van gebruiken of gebeurtenissen ‘wie es eigentlich gewesen’, terwijl een dergelijke autoritatieve reconstructie in de praktijk meestal niet of nauwelijks mogelijk is. Dat gezegd hebbende zijn er echter ook veel re-enactors die zich er juist sterk bewust van zijn dat ‘herleven’ altijd hooguit zal blijven bij een ruwe impressie, en die met zorg en een gepast kritisch bewustzijn hun kleding en attributen verzamelen of zelf vervaardigen. Dat het voor vele beoefenaars voornamelijk als hobby fungeert, doet in wezen niet af aan de geldigheid van deze vormen van re-enactment en ‘levende geschiedenis’. Het blijft een voor beoefenaar en toeschouwer aansprekende en daarmee effectieve manier om met het verleden in contact te komen en zich in te leven in samenlevingen en mensen van eeuwen terug. Voor de hobbyist vormt het zorgvuldig bestuderen van bronmateriaal en het letten op kleine details bovendien vaak een belangrijk onderdeel van de aantrekkingskracht van re-enactment of historische *Live*

Action Role-play (LARP). Daarnaast hoeft het één het ander niet uit te sluiten en zijn er ook zeker mensen met een academische achtergrond in geschiedbeoefening die tevens al jarenlang met plezier aan re-enactment doen en hun kennis en vaardigheden meenemen in hun hobby.⁶

Een goed voorbeeld van hoe een hobby direct met professioneel historisch onderzoek gekoppeld kan worden, wordt gevormd door de Historische Europese Krijgskunsten, vaker aangeduid met de voor ingewijden meer gangbare – maar voor Nederlanders terecht verwarrende – Engelse afkorting ‘HEMA’ (*Historical European Martial Arts*). Het is voor mijzelf een dierbare hobby, die ik inmiddels bijna twee jaar in Groningen beoefen. Als sport kwam het met name op in de jaren 1990, zich baserend op instructionele manuscripten of ‘vechtboeken’ (*Fechtbücher*) die professionele leermeesters eeuwen geleden opstelden. Hoewel ook andere wapensystemen, regio’s en periodes aan bod komen, zijn binnen de HEMA-gemeenschap met name de Duitse en Italiaanse tradities rond het (lang-)zwaardvechten van de veertiende tot de zestiende eeuw zeer geliefd. Omdat praktische kennis van deze tradities inmiddels al meerdere eeuwen verloren was gegaan, moesten de pioniers in de jaren 1980 en ’90 zich baseren op de instructies uit de niet altijd even duidelijke teksten en afbeeldingen. De aard en het onderwerp van de bronnen maakt een experimentele en praktische benadering naast klassiek bronnenonderzoek essentieel om ze te kunnen begrijpen. Alleen door naast het bestuderen ook met deze instructies te experimenteren en de beschreven technieken in de praktijk uit te testen, kon men enig idee en gevoel krijgen van hoe je tijdens het vechten het best kunt staan, verdedigen, houden, steken en bewegen. Dit laat zien hoe experimentele geschiedenis niet alleen een interessante extra invalshoek vormt, maar bij sommige vormen van onderzoek zelfs een onmisbaar element is.

Het laatste decennium is HEMA uitgegroeid tot een bloeiende sport met verenigingen in ook veel Nederlandse steden. Vrijwel alle beoefenaars, variërend van louter recreatieve sporters tot fanatieke toernooivechters, vinden een uitlaatklep in de hobby door sport met een diepgewortelde historische fascinatie te combineren. Er is daarbinnen echter ook een grote variatie in de achtergrond van beoefenaars. Zelf ben ik dan wel student geschiedenis, maar om mij heen zie ik verenigingsleden van sterk uiteenlopende plimage en opleidingsrichtingen. Bovendien zijn er professionele historici die HEMA niet alleen recreatief beoefenen, maar zich in hun werk ook actief verdiepen in de manuscripten. Dergelijke wetenschappers kunnen zich met hun eigen onderzoek en expertise bijzonder

nuttig maken voor de gehele sport, maar kunnen zelf in hun onderzoek ook worden geholpen door andere ervaren beoefenaars die bijvoorbeeld kunnen deelnemen aan experimenten. Daniel Jaquet, mediëvist aan de Universiteit van Genève, is een van deze wetenschappers. Hij combineert al een ruime tien jaar HEMA met gespecialiseerd onderzoek. Met een combinatie van brononderzoek en een experimentele benadering probeert hij onder andere na te gaan hoe de oude traktaten kennis van technieken overbrengen en hoe deze technieken aan de hand van de instructies kunnen worden uitgevoerd. Om zijn passie en onderzoek met het publiek te delen geeft hij demonstraties en werkt hij samen met musea. Tegelijkertijd presenteert hij zijn bevindingen in wetenschappelijke publicaties en heeft hij zich net als Davidson bezig gehouden met de methodologische vraagstukken rond de implementatie van een experimentele benadering binnen historisch onderzoek.⁷

Hilary Davidson stelt terecht dat er wel degelijk een plaats is voor experimentele geschiedenis binnen de wetenschap, maar ook voor niet-wetenschappers biedt het zeker uitkomsten. Wanneer het historici aan de noodzakelijke ervaring ontbreekt, kunnen vakmensen van buiten de academie met hun praktische inzichten van grote waarde zijn bij bepaalde vormen van historisch onderzoek. Naast traditioneel historisch onderzoek laten mensen zien dat ze met behulp van een experimentele benadering zelf tot op zekere hoogte op verkenning kunnen gaan en aan de hand van bronmateriaal als hobby bijvoorbeeld voorwerpen kunnen maken met een soms verbluffende toewijding en oog voor detail. Enige voorzichtigheid en een kritisch en analytisch denkvermogen, zeker ten opzichte van de bron waar men zich op baseert, is hierbij uiteraard wel belangrijk. Wat echter niet vergeten mag worden, is dat zich internationaal in de vele gemeenschappen van hobbyisten altijd wel her en der onderzoekers en vooral veel geschiedkundig opgeleiden bevinden, die hun kennis kunnen delen en desnoods advies kunnen geven. Dat hobby en onderzoek naast elkaar mogen bestaan doet niet af aan experimentele geschiedenis, maar biedt juist unieke mogelijkheden. Het brengt academici en vaklieden samen en is bovendien uitermate geschikt om op toegankelijke maar verantwoorde wijze een breder publiek aan te spreken en te fascineren. Op deze manier dient experimentele geschiedenis zowel academische geschiedenis als publieksgeschiedenis. Als bron van vermaak én wetenschappelijke inzichten kan het mogelijk zelfs helpen de kloof tussen de wetenschap en de rest van de maatschappij ietwat te dichten.

Noten

1. Hilary Davidson, "The Embodied Turn: Making and Remaking Dress as an Academic Practice," in *Fashion Theory* 23, no. 3 (2019): 329-330.
2. Davidson, "The Embodied Turn," 331.
3. Davidson, "The Embodied Turn," 336.
4. Voor de homepage van Banner's kanaal, zie <https://www.youtube.com/channel/UCSHtaUm-FjUps090S7crO4Q/featured>.
5. Zie ook de website <https://www.guedelon.fr/>. Hier is meer informatie te vinden over het bouwproces, inclusief video's met demonstraties van de gevarieerde werkzaamheden die hierbij komen kijken.
6. Davidson, "The Embodied Turn," 343.
7. Bijvoorbeeld in zijn bijdrages in *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and Tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)*, eds Daniel Jaquet, Karin Verelst and Timothy Dawson, *History of Warfare*, Volume 112, (Leiden: Brill, 2016). Zie ook zijn eigen website <https://www.djaquet.info/>.